

ЎЗБЕКИСТОН СУГУРТА БОЗОРИ: РИВОЖЛАНИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ ВА МУАММОЛАР

Қўлдошев Қамариддин Мансурович

Тошкент давлат иқтисодий университети "Молия бозори ва сугурта иши" кафедраси профессори, и.ф.д. (DSc)

ARTICLE INFORMATION

Volume: 1

Issue: 4

DOI: https://doi.org/10.55439/INSURE/vol1_iss4/a1

ABSTRACT

Ушбу мақоланинг мақсади Ўзбекистон сугурта бозорининг ривожланиш ҳолати ва даражасини аниқлаш ҳамда унинг ривожланган сугурта бозорлари даражасига етиш учун талаб қилинадиган ривожланиш тезлигини билан бирга, бозорнинг ривожланишига тўсик бўлаётган ҳолатлар ва уларни бартараф этган ҳолда қамровини кенгайтириш, потенциал сугурталанувчилар ишончини таъминлаш учун амалга ошириш талаб этиладиган тадбирларни аниқлашдан иборат. Ушбу қўйилган мақсадларга эришиш йўлида муаллиф томонидан тадқиқотлар амалга оширилган ва натижаларга эришилган.

KEYWORDS

“Сугурта”, “ўзаро сугурта”, “ислом”, “такафул сугурта”, “анъанавий сугурта”, “мавхумлик”, “судхўрлик”, “қимор”, “ислом ҳамкорлик ташкилоти”, “ислом тараққиёт банки”, “исломий молиялаштириш”, “шариат”.

Кириш

Дунё миқёсида глобализация жараёнилари кучайиб бораётган бугунги кунда, Ўзбекистон ҳам ушбу жараёнга тобора кириб бормоқда. Мамлакат иқтисодиётини модернизация қилиш давом этаётган ва айниқса, тадбиркорлик фаолиятининг қўлама кескин даражада ошиб бораётганлиги сугурта хизматларига бўлган эҳтиёжни янада ортирмоқда. Ушбу ҳолат ўз навбатида, сугурта фаолияти ва сугурта бозорини ривожлантириш, бунинг учун эса унинг ҳукукий, ташкилий, иқтисодий бошқариш механизмларини такомиллаштиришни, сугурталанишни янгича шакллари амалга оширишни тақозо этмоқда. Таҳлиллар шуни кўрсатмоқдаки, олиб борилаётган жуда кўплаб тадбирлар, қабул қилинаётган қонунлар, фармон ва қарорларга қарамадан, мамлакатимизда сугурта соҳаси ҳозирги замон талаблари даражасида ривожлана олмаяпти. Кўп сондаги потенциал сугурталанувчиларда мавжуд рисклар сугурталанмай қолмоқда. Сугурта иқтисодийни диверсификация қилиш ва иқтисодий ўсишнинг асосий омилига айланмаган. Ушбу ҳолат мазкур соҳани илмий жиҳатдан ўрганиш ва тадқиқ қилишни тақозо этмоқда.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили. Д.Баратова томонидан тайёрланган “Ўзбекистонда сугурта бозорининг ривожланиш кўрсаткичлари ва аҳолига хизмат кўрсатишдаги ўрни” номли мақолада Ўзбекистон сугурта бозорининг 2013-2016 йиллардаги ривожланиш кўрсаткичлари таҳлил қилинган ва хулосалар шакллантирилган бўлиб, унга қўра, Ўзбекистон сугурта бозори ўсиб бораётган бўлсада, аҳолида сугуртага бўлган ишонч ҳамда сугурта тўғрисидаги тушунчалар етарли даражада эмаслиги, бу эса бозорнинг қамрови пастлигича сақланишига сабаб бўлаётганлиги келтирилган [1]. Л.Тошназарова томонидан чоп этилган “Ўзбекистон сугурта бозорида рақобатни ривожлантириш йўллари” номли мақолада Ўзбекистон миллий сугурта бозорида рақобат даражаси, унинг даражасини белгилловчи кўрсаткичлар таҳлил қилинган ҳолда, бозорда соғлом рақобатни таъминлашга қаратилган тақдир ва тавсиялар ишлаб чиқилган [2]. А.Т.Умиров томонидан чоп этилган “Ўзбекистонда рақобат муҳитининг жорий ҳолати ва унинг таҳлили”га бағишланган мақолада Ўзбекистон миллий сугурта

бозоридаги рақобат муҳити ва унинг жорий ҳолати ҳамда таҳлили амалга оширилган. Амалга оширилган таҳлиллардан келиб чиққан ҳолда, сугурта бозорида тўпланаётган сугурта мукофотлари ва сугурта қопламалари ҳажми ортиб бораётганлиги, аммо шу билан бирга сугурта бозорида рақобат муҳити етарли даражада эмаслиги таъкидланган [3]. Т.Қ.Аробиддин томонидан чоп этилган “Ўзбекистонда сугурта бозорини ислоҳ қилиш ва уни жадал ривожлантиришни таъминлаш масалалари” номли мақолада Ўзбекистон миллий сугурта бозори катта потенциал имкониятларга эга эканлиги ва бу имкониятлардан самарали фойдаланишга эришиш учун тизимли ва кескин ислохотларни амалга ошириш зарурлиги таъкидланган [4]. И.Ш.Норқобилов томонидан тайёрланган “Сугурта компанияларида молиявий бошқарувни такомиллаштириш йўллари” номли мақолада таъкидланишича, Ўзбекистондаги сугурта компаниялари кўпгина раҳбарларининг хатоси шуки, улар компаниянинг универсал бошқарувини қидиришда, сугурта компанияларининг барча муаммоларини ҳал қила оладиган усулни узлаштирмоқчи бўлишади. Шунинг учун менежментнинг юз фоизга ишлайдиган янги назарияси ёки концепциясига бўлган иштиёқ пайдо бўлади. Аслида менежментдаги муваффақият универсал воситани топишдан иборат эмас, балки компанияга нисбатан турли хил бошқарув воситаларининг моҳирона комбинациясидан иборат бўлиб, улар ривожланишининг турли босқичларида бўлиши мумкин, улар ўзига хос хусусиятларга ва ўзига хос маданиятга эга бўлади.[5]

Тадқиқотни амалга оширишда фойдаланилган усуллар (Methods/Методы). Тадқиқотни амалга оширишда қўйилган мақсадларни амалга оширишда мантикий ва таркибий таҳлил қилиш, гуруҳлаштириш, иқтисодий-статистик таҳлил, ўзаро ва қиёсий таққослаш усулларида самарали фойдаланилди.

Олинган натижалар (Results/Результаты). Олиб борилган таҳлиллар натижасида Ўзбекистон сугурта бозорининг ҳозирги ривожланиш тезлиги ривожланган мамлакатлар даражасига етиш учун жуда узоқ вақт талаб қилиниши, ушбу масофани 25-30 йилда босиб ўтиш учун талаб қилинадиган йиллик ўсиш даражаси кўрсатиб берилган. Шу билан бирга, бозорнинг ривожланишига тўсик

2-жадвал

Ўзбекистонда тўпланаётган сугурта мукофотларининг аҳоли сонига нисбати кўрсаткичлари

Йиллар	Аҳоли сон (млн. киши)	Сугурта мукофотлари (млрд. сўм)	Бир кишига тўғри келадиган сугурта мукофоти (сўм)	Ўсиш ёки камайиш (сўм)
2017	32120,5	927,5	28876	
2018	33254,1	1635,2	49173	+20297
2019	33905,8	2314,1	68251	+19078
2020	34558,9	2211,7	63998	-4253
2021	35271,3	3733,0	105837	+41839
2022	35421,5	6231,7	175930	+70093

<http://www.mf.uz> ҳамда stat.uz сайтлари маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайёрланган

бўлаётган ҳолатлар ҳамда уларни бартараф этиш йўллари асослаб берилган.

Таҳлиллар (Analysis/Анализ). Сугурта фаолияти тадбиркорлик тавakkалчиликлари оқибатларини, халқаро муносабатлардаги савдо, туризм ва бошқа жараёнларда юзага келадиган хатарларни бартараф этиш, ижтимоий ҳаётдаги барқарорликни таъминлаш, иқтисодиётга инвестициялар йўналтириш учун сезиларли манбаларни шакллантириш ҳамда инвестиция рискларини юмшатиш хусусиятларига эгаллиги билан иқтисодиётнинг етакчи соҳаларидан бири сифатида амал қилади. Шу билан бирга, хорижий мамлакатларнинг ривожланган сугурта бозорлари халқаро сугурта бозорининг қисми сифатида халқаро бозорларга хос қатта ҳажмдаги рискларнинг сугуртавий ҳимоясини таъминламоқда. Натижада бундай сугурта бозорларининг мамлакат ЯИМдаги ҳиссаси 8-12 фоизни ташкил этмоқда.

Ўзбекистонда сугурта ташкилотлари фаолиятини ривожлантиришга, истикболда халқаро сугурта бозорларида мустақкам ўрин эгаллашига эришиш йўлида давлатнинг ташаббускорлигида ижобий ишлар амалга оширилмоқда. Республика иқтисодий-сиёсий ҳаётининг барча жабҳаларида бугунги кунда юз бераётган ижобий ўзгаришлар иқтисодиёт молия тизимининг таркибий қисми ҳисобланган сугурта соҳасининг роли ошиб бориши учун объектив шарт-шароитларни яратмоқда. Яқин 2019 йилдан буён янги таҳрирдаги “Сугурта фаолияти тўғрисида”ги Қонуннинг ҳамда турли меъёрий ҳужжатларнинг қабул қилинганлиги, Ўзбекистон Республикаси Президентининг тўғридан-тўғри сугурта соҳасига тааллуқли 2 та қарори (2019 йил 2 августдаги “Ўзбекистон Республикасининг сугурта бозорини ислоҳ қилиш ва унинг жадал ривожланишини таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида”[6] ва 2021 йил 23 октябрдаги “Сугурта бозорининг рақамлаштириш ва ҳаёт сугуртаси соҳасини ривожлантириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”[7]) ва Вазирлар маҳкамасининг ўнга яқин қарорлари қабул қилинганлиги ушбу соҳага бўлган эътиборнинг қай даражада эканлигини кўрсатиб турибди. Аммо, амалга оширилган бундай чора-тадбирлар сугурта бозоридида кескин ўзгаришлар қилиш ва унинг жадал кенгайишини таъминлаш учун етарли эмаслигини кўрсатмоқда. Ушбу ҳулосани Ўзбекистон сугурта бозорининг иқтисодиётдаги ўрни ва аҳоли орасига кириб борганлик даражасини белгилловчи икки кўрсаткич билан асослаш мумкин: сугурта компаниялари томонидан тўпланган сугурта мукофотларининг ЯИМдаги ҳиссаси (1-жадвал); киши бошига тўғри келадиган сугурта мукофотлари (2-жадвал).

1-жадвал

Ўзбекистон сугурта бозоридида тўпланаётган сугурта мукофотларининг ЯИМдаги ҳиссаси (млрд.сўм)

Йиллар	ЯИМ	Сугурта мукофотлари	ЯИМда сугурта мукофотлари улуши, % да	Ўсиш ёки камайиш, % да
2017	249100,1	927,5	0,37	+0,02
2018	407500,0	1635,2	0,40	+0,03
2019	511800,0	2314,1	0,45	+0,05
2020	580200,0	2211,7	0,38	-0,07
2021	734600,0	3733,0	0,50	+0,12
2022	888340,0	6231,7	0,70	+0,20

<http://www.mf.uz> ҳамда stat.uz сайтлари маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайёрланган

1-жадвал маълумотларини таҳлил қилганимизда, миллий сугурта бозоридида тўпланаётган сугурта мукофотларининг ЯИМга нисбатан ўсиши 6 йил давомида 0,33 фоизни ташкил этган. ЯИМ ўсиши ҳозирги даражада давом этган ҳолатда, сугурта мукофотларининг йиллик ўсиш даражасини 2022 йилдаги ўсишни эътиборга олган ҳолда 0,20 фоиз деб оладиган бўлсак, ривожланган мамлакатлардаги сугурта мукофотлари ЯИМдаги ҳиссасининг ўртача даражасига етиш учун (ушбу даража 8 фоизни ташкил этмоқда [8]) 37 йил керак бўлар экан ($0,20 \times 37 = 7,40 + 0,70 = 8,10$).

Ушбу кўрсаткичнинг йиллик ўсиши 0,50 фоизни ташкил этган ҳолатда, ривожланган мамлакатлардаги ўртача даражага етиш учун 15 йил керак бўлади ($0,50 \times 15 = 7,50 + 0,70 = 8,20$). Демак, сугурта мукофотларининг ЯИМга нисбатан камида 0,5 фоизлик йиллик ўсиш даражасини таъминлашга эришиш мамлакатимиз сугурта соҳасининг яхши ривожланаётганлигидан далолат берган бўлар эди.

Тўпланаётган сугурта мукофотларининг аҳоли сонига нисбати кўрсаткичи сугуртанинг аҳоли орасига қай даражада кириб борганлигини (2-жадвал), унинг оммавийлашганлик даражасини билдирувчи кўрсаткич бўлиб, юқорида таҳлил қилинган кўрсаткич билан ўзаро боғлиқ, яъни бирининг ўсиши иккинчисининг ўсишига таъсир кўрсатади. Ушбу кўрсаткичнинг 6 йил давомидаги ўртача ўсиш даражаси 25 922 сўмни ташкил этган. 2022 йилдаги ўсиш даражасини ҳисобга олган ҳолда, ўртача ўсиш даражасини 70 000 сўм деб олганимизда, ривожланган мамлакатларда киши бошига тўғри келувчи сугурта мукофотининг ўртача даражасига етиш учун (ушбу даража 3000 АҚШ долларини ташкил этмоқда [8]) 49 йил керак бўлар экан ($70093 \times 48 = 3\,364\,464 + 175\,930 = 3\,540\,394$). Ушбу кўрсаткичнинг йиллик ўсишини 220 000 сўмга етказишга эришилган ҳолатда, ривожланган мамлакатлардаги ўртача даражага етиш учун 15 йил керак бўлади ($220\,000 \times 15 = 3\,300\,000 + 175\,930 = 3\,475\,930$). Ушбу ҳисоб АҚШ долларининг сўмга нисбатан ҳозирги ўртача курси асосида ва аҳоли ўсишини ҳисобга олмаган ҳолда ҳисобланди.

Сугурта бозорининг ривожланганлик даражасини белгилловчи юқоридаги икки кўрсаткич бўйича амалга оширилган таҳлиллардан келиб чиққан ҳолда ҳулоса қилиш мумкинки, Ўзбекистон сугурта бозорининг ўсиш даражаси ушбу бозорни ривожланган мамлакатлар сугурта бозорлари даражасига етказиш учун сезиларли даражада паст эканлиги, мазкур даражага етказиш учун ўсиш даражасини бир неча баравар ошириш зарурлигини кўрсатди. Бунинг учун қандай тадбирларни амалга ошириш керак? Биз томонимиздан олиб борилган тадқиқотлар ва хорижий мамлакатлар тажрибаларини ўрганган ҳолда қуйидаги ҳулосалар шакллантирилди:

1) сугуртанинг алоҳида нотижорат шакли ҳисобланган ўзаро сугуртани маҳаллаларда ва қишлоқ хўжалиги корхоналари, фермер ва деҳқон хўжаликлари ҳамда томорка ер эгалари ўртасида йўлга қўйиш;

2) аҳолининг асосий қисми мусулмон динига мансублигидан келиб чиқиб, тақофул (исломий) сугуртани оммавийлаштириш учун шарт-шароитлар яратиш;

3) кам таъминланган аҳоли қатламларини давлат томонидан ижтимоий ҳимоялашда сугурта хизматларидан самарали фойдаланиш мақсадида, давлат-хусусий шерикчилиги асосида микросугурта хизматларини йўлга қўйиш;

4) аҳоли, корхона ва ташкилотларга тегишли кўчмас мулк объектларини ёнғиндан сугурталашни мажбурий сугурта сифатида қонунчилик асосида киритиш;

5) хорижий мамлакатларнинг сугурта соҳасидаги илғор тажрибаларидан фойдаланиш ҳамда сугурта бозоридида рақобатни кучайтириш мақсадида, чет эл сугурта компанияларининг Ўзбекистон бозоридида тўғридан-тўғри фаолият кўрсатишлари учун йўл очиб бериш;

6) потенциал сугурталанувчиларда сугурта ташкилотларига нисбатан ишончни таъминлаш мақсадида улар томонидан ишлаб чиқилаётган шартнома шартлари ҳамда тариф ставкалари устидан давлат назоратини йўлга қўйиш;

7) сугурталанувчиларнинг сугурталовчилар олдидаги ҳуқуқларини давлат томонидан ҳимоя қилишни кучайтириш ва сугурта компаниялари фаолиятининг шаффофлигини оширишга қаратилган тартиб-қоидаларни амалга киритиш;

8) мажбурий тиббий сугуртанинг қамрови ҳамда хизмат ҳажмини кенгайтириш. Мажбурий тиббий сугуртани амалга оширишга тижорат сугурта компанияларини жалб қилиш.

Сугурта соҳаси ўзининг ривожланган даражасида иктисодиётнинг базавий тизимларидан бири сифатида намоён бўлади. Бундай даражага эришиш учун сугуртани ташкил қилишнинг иккита асосий шакли амал қилиши ва доимий такомиллаштириб борилиши зарур. Булар: тижоратга асосланган сугурта ва ўзаро сугурта шакллари [9]. Бугунги кунда ўзаро сугурта миллий бозорларда катта ҳажмда сугурта хизматларини кўрсатиш билан бирга, халқаро даражага кўтарилган бир пайтда, Ўзбекистонда ушбу соҳанинг конунчилик базаси етарлича шаклланимаган. Бу бўйича алоҳида Қонун лойиҳаси бир неча йил олдин ишлаб чиқилган бўлсада, уни Олий мажлис палаталарида муҳокама қилиш амалга оширилмапти.

АҚШ, Канада, Европа иттифоқи мамлакатларида ва дунёнинг бошқа кўплаб мамлакатларида қишлоқ хўжалигини ўзаро сугурталаш жамиятлари ташкил этиш орқали сугурталаш бўйича узоқ йиллик тажриба тўпланган бўлиб, бу ўзининг юқори самарасини бериб келмоқда. Масалан, Канада тажрибасини келтирадиган бўлсак, ушбу мамлакатда фаолият кўрсатаётган қишлоқ хўжалиги сугуртасига ихтисослашган ўзаро сугурталаш жамиятлари икки юз йилдан ортиқ тарихий тажрибага эга. Бу мамлакатда ушбу фаолият уч босқичда ташкил этилган: локал ўзаро сугурталаш жамиятлари, ўзаро сугурталаш жамиятларининг уюшмалари ва уюшмалар иттифоқи. Ўзаро сугурталаш жамияти аъзолари бўлган фермерлар бир вақтнинг ўзida сугурталовчи ва сугурталанувчи ҳисобланади. Яъни ҳар бир аъзо мазкур жамиятнинг сугурта хизматларидан фойдаланган ҳолда, ушбу жамият фаолияти учун бирдай жавобгардир [10]. Шу туфайли бу жамиятларда маълумотлар шаффофлиги таъминланган, жамиятнинг фойдасига барча аъзолар шерик ва зарари учун ҳар бир аъзо жавобгар ҳисобланади. Жамият ортиқча харажатлардан холи иш юритади.

Ўзбекистонда кўп сондаги потенциал сугурталанувчиларда сугурта компанияларига нисбатан ишончсизлик узоқ йиллардан бери давом этмоқда. Бунинг асосий сабаби - сугурта ҳодисаси юз берганда кўрилган зарарни ҳеч қандай қийинчилик ва тўсиқларсиз тўлаб бериш тизимининг яратилмаганлигидир. Сугурта компаниялари томонидан сугурта шартномалари шартлари кўпроқ сугурта компанияси манфаатларини кўзлаган ҳолда ишлаб чиқилиши, яъни, сугурта ҳодисаси юз берганда сугурталовчида қопламани тўлаб бермаслик ҳуқуқини берувчи шартларнинг шартномада ўз аксини топанлигидир.

3-жадвал

Ўзбекистон сугурта бозорида умумий сугурта тармоғида тўланган сугурта қопламалари ҳамда уларнинг сугурта мукофотларига нисбати

№	Кўрсаткичлар	2021 й.	2022 й.	Сугурта мукофотига нисбатан сугурта қопламалари улуши, % да		Тўловларнинг олдинги йилга нисбатан ўсish ёки камайиши, % да
				2021	2022	
1.	Сугурта мукофоти, (млрд.сўм) шундан:	3015,8	4707,1	-	-	+156,1
	Мажбурий сугурта	476,3	491,3	-	-	+103,1
	Ихтиёрий сугурта	2539,2	4215,8	-	-	+166,0
2.	Тўланган сугурта қопламаси, (млрд.сўм) шундан:	618,8	1098,8	20,5	23,3	+2,8
	Мажбурий сугурта	182,4	232,8	38,3	47,4	+9,1
	Ихтиёрий сугурта	436,4	866,7	17,2	20,6	+3,4

IMDA.UZ сайти маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайёрланган

3-жадвал маълумотларига кўра, 2021 йилда тўланган сугурта қопламалари мазкур йилда тўпланган сугурта мукофотларининг 20,5 фоизини ташкил этиб, 2022 йилда ушбу кўрсаткич бироз ошиб 23,3 фоизни ташкил этган. Сугурта қопламалари даражаси айниқса ихтиёрий сугуртада паст бўлган. Аммо бундай кўрсаткич барча сугурта компанияларига хос эмаслигини ҳам таъкидлаш жоиз. Тўпланган сугурта мукофотининг 52 фоизи ва ундан камроқ қисmini қоплама учун тўлаб берган сугурта компаниялари билан бир қаторда йил давомида умуман тўлов амалга оширмаган ёки тўпланган сугурта мукофотининг 0,3 фоизинигина қоплама учун йўналтирган сугурта компанияларининг фаолият кўрсатиши [11] натижасида бозордаги умумий кўрсаткич пасайиб кетган. Сугурта қопламасини тўлаш бўйича жуда паст кўрсаткичга эга бўлган сугурта компанияларига нисбатан “сохта сугурталовчи” иборасини қўллаш мумкин. “Сохта сугурталовчи”лар сугурта бозорида фаолият кўрсатар экан,

сугурталанувчиларда сугурта хизматларига бўлган ишонч тикланмайд.

Сугурта хизматларидан фойдаланмасликка республикамиздаги баъзи аҳоли қатламларида сугурта хизмати шариат талабларига тўғри келмайди деган фикрнинг мавжудлиги ҳам сабаб бўлмоқда. Аҳолисининг катта қисми мусулмон динига мансуб бўлган давлатлар ва ҳаттоки тўлиқ мусулмон мамлакатларда сугурта хизматларининг аҳолини қамраб олганлик даражаси бизнинг мамлакатдагидан бир неча баравар юқори эканлигини кўриш мумкин. Бундай мамлакатларда бир вақтнинг ўзida анъанавий сугурта хизматлари ҳамда ушбу сугуртадан кўп фарқ қилмайдиган исломий сугурта (такофул сугурта) ташкилотлари фаолият олиб бормоқда.

Аслида сугурта хизматлари ижтимоий ҳимоянинг бир кўриниши бўлиб, шу туфайли, ижтимоий аҳамияти юқори бўлган бир қанча рисклар мажбурий сугурта сифатида қонун асосида амалга киритилади. Мамлакатимизда шундай ҳусусиятга эга бўлган рисклар сифатида транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлиги, иш берувчи корхона ва ташкилотларнинг ўз ходимлари олдидаги жавобгарлиги ҳамда йўловчи ташувчи корхоналарнинг йўловчи олдидаги жавобгарлиги қонун асосида мажбурий сугурталанади. Тиббий хизматлар билан боғлиқ мажбурий сугурта ҳам мамлакатимизда босқичма-босқич амалга киритилмоқда. Ушбу сугурта давлат мулкига асосланган ягона сугурта ташкилотини ташкил этиш орқали, яъни ўзаро рақобат муҳитини яратмаган ҳолда амалга оширилмоқда. Аммо ушбу мажбурий сугурта турлари етарли эмас. Чунки бу каби ижтимоий аҳамияти юқори бўлган рисклар талайгина. Мисол тариқасида келтириш мумкин, юридик ва жисмоний шахсларнинг кўчмас мулкларини ёнғиндан сугурталаш. Бу борада яна шунга таъкидлаш мумкин, дунё олимларининг ҳулосаларига кўра, мажбурий ва ихтиёрий сугурта ўртасидаги оптимал нисбат 30/70 ҳисобланади. 2022 йил натижалари бўйича Ўзбекистонда амалдаги мажбурий сугурта турларининг жами сугурта хизматларидаги ҳиссаси 10,4 фоизни ташкил этди.

Ёнғинлар масаласига қайтадиган бўлсак, статистик маълумотларга кўра, мамлакатимизда юридик ва жисмоний шахсларнинг бино ва иншоотларида турли сабаблар натижасида юз берадиган ёнғинлар сони бир йилда ўртача 14 000 тани ташкил этади. Ёнғин натижасида кўриладиган моддий зарарлар одатда катта миқдорни ташкил этади. Корхонага етказилган бундай зарар натижасида мазкур корхонанинг кейинги фаолияти жиддий қийинчиликка учрайди. Оила хонадонларида юз берган ёнғинлар эса оиланинг танг аҳволда қолишига сабаб бўлади. Ушбу ҳолатларни ҳар томонлама таҳлил қилган ҳолда, 2019 йил 30 апрелда Ички ишлар вазирлигининг Ёнғин хавфсизлиги институти томонидан ташкил этилган республика миқёсидаги конференцияда кўчмас мулк объектларига нисбатан ёнғин сугуртасини мажбурий сугурта сифатида киритишни ҳукуматдан сўраш тўғрисида баённома тузилган эди. Аммо бу ўз натижасини бермади.

Мамлакатимизда кам таъминланган оилалар, ёлғиз оналар, аёллар ва ёшларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш мақсадида темир дафтар, аёллар дафтари, ёшлар дафтари каби махсус рўйхатлар шакллантирилиб, ушбу рўйхатга киритилганларга турли кўринишдаги моддий ёрдамлар кўрсатиб келинмоқда. Ушбу мақсадларга катта миқдордаги бюджет маблағлари сарфланади. Аммо ушбу маблағлар асосан бундай оилаларнинг тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлаш, қундалик эҳтиёжларини таъминлаш кабиларга қаратилган бўлиб, турли қўлланма ҳодисалар натижасида кўрилган зарарларни қоплашга мўлжалланмаган.

Юқорида келтирилган, кам таъминланган аҳоли қатламларини турли қўлланма ҳодисалардан моддий ҳимоялаш мақсадида микросугурта хизматларидан фойдаланишни йўлга қўйиш тажрибадан ўтган самарали восита ҳисобланади. Ушбу ҳимояни давлат-ҳусусий шерикчилиги асосида йўлга қўйиш, яъни сугурта мукофотини давлат томонидан тўлаб бериш орқали кам таъминланган аҳоли қатламларини ёппасига сугурталашга эришиш мумкин.

Натижалар интерпретацияси (Discussion/Обсуждение). Ушбу тадқиқотни амалга ошириш давомида қуйидаги саволлар пайдо бўлди ва уларга қуйидагича жавоблар шаклланди: Ўзбекистонда сугурта соҳасининг ривожланганлик, унинг аҳоли орасига кириб

борганлик даражаси қандай? Унинг ривожланиши шу даражада давом этадиган бўлса, ривожланган мамлакатлар даражасига қачон етади ва яқин 15-20 йилда улар даражасига етиш учун суғуртанинг йиллик ўсиши қандай бўлиши керак? Йиллик ўсишнинг даражасига қандай ҳолатлар салбий таъсир кўрсатмоқда? Йиллик ўсишни ошириш учун нималар қилиш керак? Мазкур тадқиқотни амалга ошириш давомида ушбу саволларга асосли жавоблар шакллантирилди.

Мақола бўйича хулоса ва таклифлар (Conclusions/Заключения).

Юқорида амалга оширилган таҳлиллардан келиб чиққан ҳолда хулоса қилиш мумкинки, суғурта иқтисодиётнинг барқарорлигини таъминлаш ва инвестициявий манба сифатида хизмат қилиши ҳамда аҳолини ижтимоий ҳимоясини таъминлаши билан етакчи тармок даражасига кўтарилиши учун давлатнинг ташаббускорлиги ҳамда ушбу соҳани илмий жиҳатдан доимий равишда ўрганиш талаб этилади.

References:

1. Баратова Д. Ўзбекистонда суғурта бозорининг ривожланиш кўрсаткичлари ва аҳолига хизмат кўрсатишдаги ўрни. //Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар, №5 2017 й.
2. Тошназарова Л. Ўзбекистон суғурта бозорида рақобатни ривожлантириш йўллари. //Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар, №4 2021 й.
3. Умиров А.Т. Ўзбекистон суғурта бозорида рақобат муҳитининг хорий ҳолати ва унинг таҳлили.//Иқтисодиёт ва таълим, №1 2020 й.
4. Аробиддин Т.Қ. “Ўзбекистонда суғурта бозорини ислоҳ қилиш ва уни жадал ривожлантиришни таъминлаш масалалари”. //UzBridge электрон журнали.№1-сон, 2020 й.
5. Норқобилов И.Ш. “Рақамли иқтисодиёт: Ўзбекистонда ривожлантириш истикболлари ва жаҳон амалиёти” мавзусидаги халқаро илмий-амалий онлайн конференция. Тошкент, 2020 йил 24 декабр.
6. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 03.08.2019 й., 07/19/4412/3512-сон.
7. Қонунчилик ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 23.10.2021 й., 07/21/5265/0992-сон.
8. Страховое дело//Москва, Анкил, 2015 й. 7-сон
9. Страховое дело//Москва, Анкил, 2015 й. 7-сон
10. Логвинова И.Л. Взаимное страхование в России: особенности эволюции. //Финансы и статистика, 2017. №2
11. Қўлдошев Қ.М. Ўзбекистонда ўзаро суғурталашнинг методологик асосларини такомиллаштириш. Монография. Т.: Иқтисодиёт 2021.
12. IMDA.UZ сайти маълумотлари